

Érdemes-e feltalálni a spanyolviaszt?

„Az igazság megismerésére irányuló kitartó szakmai munka hosszú távon mindig meghozza a gyümölcsét, bárhogyan hullámszik is a felszín.”*

Azt a korosztályt, amely a hetvenes években volt egyetemista, lényegében elkerülte a hatvanas évek szellemi pezsgése. Esetleges, hogy középiskolásként mennyire találkozott vele – (meg)érintette-e belőle valami mélyebben. Ez a korosztály – amelyre az alábbiakban némiképp túláltalánosítva fogok hivatkozni – nemcsak a „fényes szelek” időszaka társadalmi atmoszférájából maradt ki, de a Rákosi-korszak, illetve 1956 gyakorlati megtapasztalásából is, és még a francia vagy az amerikai '68 sem vált az ő személyes ügyévé. Kamaszkorát – az akkori média jóvoltából – körülöngte egy prózai téma, a gazdaság megreformálásának elkerülhetetlensége, az extenzívről az intenzív szemléletre való áttérés, de az ilyesmi – már csak életkori sajátosságából fakadón is – kevéssé érdekelte. Érdekelte viszont, hogy az iskolában egyenruhát (iskolaköpenyt) parancsolnak rá. Érdekelte, hogy a gimnáziumban az igazgató frizuraellenőrzést tart és elzavarja fodrászhoz. Kívül-belül lázadozott egy olyan világ ellen, ahol belebeszélnek a dolgaiba. Ahol beleszólnak, hogy saját idejében (esetleg saját költségén) mit csinál. Ösztönösen kialakult benne a személyes autonómia igénye, és berzenkedett az ellen, hogy „beálljon a sorba” (bármilyen sorba). Az erre irányuló különböző kényszerek pedig hajlamossá tették a lázadásra.

Lázongásai közben óhatatlanul összetalálkozott a korban terebélyesedő beat-mozgalom zenei lázadásával, és iskolatársaihoz hasonlóan

* Romsics Ignác: *A forradalom, a harc nemcsak bemoeskol, hanem sok embert meg is tisztít.* Cseri Péter interjúja Romsics Ignáccal. <https://24.hu/belfold/2019/11/04/romsics-ignac-interju-magyar-rebellisek/>

(mintegy velük sodródva) rendszeresen hallgatta a nyugati adók rockzenei műsorait. Azután közülük lassacskán számosan rájöttek, hogy a lázadásnak ez a divatos formája is – mint minden divat – valójában az egyén szabványosítása (másként szabványosítása), és előbb-utóbb mint a lázadás uniformizált változatát, „iskolaköpenyét”, ezt is kinőtték. (Egy részük egyáltalában a sokakat befolyásoló egész angolszász divattól elkezdett idegenkedni. Ennek az irányultságában a személyiség nyelvi-kulturális gyarmatosításának hatásos módszerét vélte felismerni: elérik, hogy azt érezzük szükségesnek, ami valójában nekik szükséges.)

A korosztály itt érintett része egyetemistaként találkozott a Lukácsiskola írásaival, és ez nem maradt hatás nélkül. Rokonszenvezett azzal, hogy a szerzők emberközpontú látásmódja alapvetően különbözött a közbeszédben egyre dominánsabbá váló technokrata pragmatizmusától. Náluk egyfajta humánus szemlélet váltotta fel a gazdaságtannak és gazdaságpolitikának nem az emberből kiinduló (nem a konkrét individualitásra alapozó) értékrendjét. Azután apránként úgy vette észre, hogy végeredményben ez a koncepció is – miként a gazdasági – a személyiség egyediségének rovására érvel: filozófiai antropológiájában lényegében egy absztrakt ember eszménye uralkodik.

Egyeseknél a hetvenes évek során beérett a személyes autonómia és a gazdasági hatékonyság szempontjának fogalmi összekapcsolása. Elméleti problémává tették: nem célravezető (mert korlátozott) az a személyiségvédelem, aminek nincs válasza a gazdálkodás problematikájára (azaz megkerüli az egyén létezésének materiális-biológiai feltételeit). És megfordítva, irracionális az az ökonómia, amely az individualitás ellenében akar hatékony lenni: kihasználatlanul hagyja az öntevékeny (ennek részeként az önmegvalósító) kreativitásban – mint személyes örömforrásban – rejlő gazdasági-társadalmi lehetőséget.

Utalni kell a korosztály jelentős részének szemléletét a nyolcvanas évtizedben befolyásoló, súlyos nemzetközi eseményekre – afganisztáni beavatkozás, lengyel Szolidaritás – is, de ezeknek erősen divergáló intellektuális hatásaira itt nem tudok kitérni.

A hetvenes évtized végétől – spontán módon, tudásvágytól, érdeklődéstől vezérelve – önképző társaságok, olvasó- és vitakörök, elméleti munkaközösségek alakultak. Tagjaik közül néhányan a társadalmi reformelképzelések (reformalternatívák) – nagyon táغان vett – témakörében előadásokat, kollégiumi szemináriumokat tartottak. Ezekben a csoportokban napirenden volt az ország teendőivel, jövőjének lehetőségeivel való foglalkozás, valamint számos, ide lazán

kapcsolódó kérdés átgondolása, megvitatása, feldolgozása. (Példaként megemlítem a Kapitány Gábor kezdeményezésére találkoztató társaságot, amely tagjainak összehangolt közös tevékenysége könyvek elkészítésében is lecsapódott.)

1987 végén fiatal újságírók javasolták ezeknek az ellenzéki beállítódású csoportoknak a szorosabb együttműködését, integrálását. A javaslatot elfogadó megbeszélésen egy-egy közgazdász, filozófus és egyetemi hallgató, valamint különböző lapoktól négy újságíró vett részt a – mint később kiderült, „bepoloskázott” – *Kis Sün* vendéglőben. (A kezdeményezés elindítói – szinte kivétel nélkül – már 1956 után születtek.) Ennek nyomán – egyre népesebb összejöveteleken – formálódott ki a *Baloldali Alternatíva Egyesülés* (rövidített elnevezése: Alternatíva, illetve BAL).

Spanyolviasz

Az Alternatíva tevékenységének két alapformáját kell kiemelni. Egyrészt elméleti műhely, amely az önkormányzó társadalom teóriájával és annak leágazásaival foglalkozik, másrészt gyakorlati önszervezésekre ösztönöz, illetve maga is kísérletezik ilyenekkel. Mindkét tevékenység lényege: hosszú távon vállalható társadalmi alternatíva képviselése. (A rend kedvéért szükséges megemlíteni, hogy egy direktbben politizáló irányzat is létezett a szervezet keretében. Ennek a tevékenysége ugyan nem épült szervesen az Alternatíva alapidokumentumaira, de az „Alapszabály”, nagy mozgásteret biztosít. Például ennek 12. pontja szerint: „Az egyes közösségek a saját nevükben önállóan nyilatkozhatnak, az Egyeztető Bizottság állásfoglalása után a közösségi vélemény továbbra is képviselhető kisebbségi álláspontként.”)

Az Alternatíva mint elméleti műhely ismételten tárgyalja a társadalmi önkormányzás elvi megvalósíthatóságának problémakörét. Ennek gondolatát teoretikusan körvonalazza, továbbá népszerűsíti – úgy is, mint lehetséges és követendő távlati stratégiai célt. Alapfunkciója annak elősegítése, hogy minél több egyénben beérjen a felismerés: középtávon csak magukra (egymásra) számíthatnak – sem a politikusok államára, sem a piacra nem. Arra a várható helyzetre próbálja némiképp felkészíteni az embereket, „ha a magyar lakosság viszonylag rövid időn belül megtapasztalja mind az államszocializmus, mind pedig a polgári értelemben felfogott piacliberalizálás hátrányait. Azaz ha saját bőrén érezheti, hogy egyik kipróbált megoldás sem kínál

hosszú távon megnyugtató alternatívát se Magyarország, se a térség más országai számára.¹

Kiindulópont, hogy fontos feladat *elméleti* megoldást találni egy ténylegesen és totálisan emberközpontú társadalom működési struktúrájára. A szervezet szerint, a demokrácia (demokratizálódás) egyedül következetes (azaz végigvitt) formáját a társadalmi önszervezés, önkormányzás jelenti, amely képes egyesíteni a hagyományosan szétválasztott, elkülönített – ezért bürokratikusán irányított – gazdasági, politikai, kulturális stb. szférákat. Egyúttal olyan emberléptékű válasz egy történelmi kihívásra, amelynek alapegysége a teljes egyén (a sokoldalú, de egységes értékrendre és létezésre törekvő személyiség). Ebben a megközelítésben a demokrácia olyan átfogó társadalmi mechanizmus, amely a cselekvő, önszervező egyének együttműködése, közös döntéshozatala során összekapcsolja a gazdálkodásbeli, politikai, kulturális stb. teendőket. Társadalmasítja, azaz közvetlen emberi-közösségi fennhatóság alá helyezi ezen területek működését.

Hogyan épül fel az önkormányzás-koncepció logikája? Alapvető humánus kritérium az egyéni önrendelkezésre törekvés. Ennek elemi ismerve, hogy az individuumnak birtokában vannak saját létfeltételei (megélhetésének feltételei). Az egyéni önrendelkezésnek külső kerejét képezi, hogy nem lehet megkerülni az érvényesüléséhez szükséges társadalmi környezet kiépítését: nagyobb méretekben csak az emberek egymással való önkéntes együttműködése – bázisdemokrácia, közvetlen részvételi demokrácia – esetén valósulhat meg. Így áll össze az önkormányzó társadalom modellje mint termelő és önkormányzó közösségek alulról kiépülő társulása, szövetkezése.

*

Azt követően, hogy több idegen nyelven is közzétettük az Alternatíva elképzeléseit, rövid időn belül kiderült, hogy szerte a világban sokan gondolkodnak hozzánk hasonlóan. Az Egyesült Államoktól Ausztrálián át Angliáig, Franciaországig, Németországig, Lengyelországig, Csehországig, az akkor még létező Szovjetunióig stb. számos országból találtak meg minket különböző csoportok, azzal, hogy keresik a kapcsolatot. Így megismertük kiadványaikat, dokumentumaikat, amelyekből – némiképp szégyenkezve – megtudtuk, hogy amit kitaláltunk, annak a teóriának már könyvtárnyi irodalma és hozzá illeszkedő jelentős mozgalma létezik. Kiderült számunkra, hogy föltaláltuk a spanyolviaszt... Tájékozatlanságunknak mégsem csak negatív oldala van. Ennek köszönhető, hogy nem eszmék és nem

betűk, hanem elsősorban személyes életproblémák és tapasztalatok formálták ki válaszainkat, koncepciónkat. Meggyőződésünk nem másoktól megtanult (eltanult), hanem fokozatosan kifejlődött (kiküzdött) és megélt elképzelés.

*

Az Alternatíva tevékenységének másik fő formája, hogy gyakorlati önszerveződésekkel kísérletezik, illetve másokat is közösségi öntevékenységre (önigazgatásra, önkormányzásra, önszervezésre) ösztönöz. Fontos célkitűzése, hogy megpróbálja tudatosítani ezek társadalmi szerepét, illetve tágabb társadalmi jelentőségét. A közvetlen szervezeti életnél sokkal fontosabbnak tartja, hogy a tagok minél több helyen népszerűsítsék az Alternatíva felfogását: képviseljék az önkormányzás szellemiségét, és vegyenek részt tényleges praxissá tételében.

E gyakorlati próbálkozás elméleti hátterét lényegében a következők képezik. Miközben az egyén a mindennapi életében törekedhet arra, hogy sokoldalúan és egységesen viselkedjen (egyszóval személyes ön-maga legyen), addig életének jelenleg adott társadalmi környezete ezt nem engedi meg neki. Társadalmi létezése eleve különböző szférákra tagolt, feldarabolt: gazdasági, politikai stb. magatartása tőle független, készen kapott keretek, szabályok között zajlik. Az önszervezésről való elképzelés bizonyos értelemben a személyiség egységes jellegét megengedő mindennapi élet mintájára kiterjesztett, de a szakszerűség szempontját magába integráló társadalmi gyakorlat programja.

A szervezet felfogása szerint, az alternatív baloldaliság nem politikai, hanem (civil)társadalmi baloldaliságot jelent. Kit akar az Alternatíva ezzel megszólítani? Világnézeti különbségektől függetlenül mindenkit, aki érdekeltnek érzi magát abban, hogy minél több társadalmi tevékenységében elérje: ne külső kényszerek (hivatalok-hivatalnokok vagy automatizmusok) irányítsák, hanem önmagát irányíthassa. Az ilyen ember – ösztönösen vagy tudatosan – orientálódik a társadalmi önszerveződés egyik-másik formája felé.

(Ez a világnézeti nyitottság magyarázza, hogy az egyik lap főszerkesztője a szerveződés névváltoztatását javasolta: hagyjuk el a félreérthető-félreértelmezhető „baloldali” jelzőt, és tevékenységünket esetleg mint „Társadalmi demokrácia mozgalom” vagy „Önkormányzati mozgalom” folytassuk. De akkor – 1988-ban – adekvátabbnak ítéltük az eredeti nyelvi formát.)

Az Alternatívának az a meglátása, hogy aki bármilyen társadalmi önszerveződés résztvevője, az a szervezet által képviselt perspektíva

irányába tesz lépéseket: akarva-akaratlan annak közeledéséért is munkálkodik. Az illető tevékenységét az Alternatíva a programjához illeszkedőnek, konkrét és szerves folytatásának, megvalósulásának tekinti.²

*

Az egyének – önrendelkezési igényükből fakadón – kénytelenek gyakorlatilag védekezni, lázadni az ezt akadályozó tényezők (a hatalmi és a gazdasági gépezetek) ellen. Az önmeghatározásra, önrendelkezésre törekvő egyének a fölülről, kívülről irányításnak mind állami uralmával (a társadalom úgynevezett államosításával), mind piaci uralmával (Petr Uhlnek, a csehszlovák Baloldali Alternatíva egyik alapítójának kifejezését használva: a társadalom privatizálásával), ezek személyiségellenes bürokratizmusával szemben rászorulnak a közös önvédelemre, a közösségi összefogásra.

Az egyes individuum a passzív ellenállástól a központi fennhatóság gyengítéséig a legkülönbözőbb módokon lázad. Aki valamiben lázad, az kivonja magát a formális, bürokratikus szabályok alól, megtagadja a rendszerrel (a rendszer előírásaival) való együttműködést – vagyis ezen a területen kilép a rendszerből. Spontán magánláza doból – funkcionálisan – társas lényé emelkedik. Nem feltétlenül van vele tisztában, de a fennállóval szembeni alternatívát teremt: hozzájárul valamilyen nagyságú „második hatalom” képződéséhez.

A félreértést elkerülendő, hangsúlyozni kell, hogy itt nem az ismert „Rombold a rendszert!” típusú hozzáállásról van szó. Ellenkezőleg: alkotásról, potenciálisan egy más, alternatív rendszer, önszabályozó társadalom elemeinek építéséről is, aminek pusztá mellékterméke, hogy közben a meghaladott állapotok le is rombolódnak.

„A civil társadalomnak a legkülönbözőbb területeken kísérletet kell tennie arra, hogy felszabaduljon az állam és a tőkeviszony fennhatósága alól. Az embereknek érdekük olyan kooperációba lépni egymással, ami szükségleteik kielégítését megbízhatóbbá, olcsóbbá, humánusabbá teszi. [...] Nem elérhetetlen cél saját sorsunk irányítása, jövőnk befolyásolása” – fogalmaz az Elvi program.

*

„Kialakíthatók olyan életformák (termelési formák, önkéntes társulások, szabadidő-formák), amelyek elősegítik az egyének személyes szabadságának megnövekedését, valamint közösségi kapcsolatainak gazdagodását” – olvasható a szervezet egyik kiadványában. Az Alter-

natíva azzal számol, hogy az önszerveződésnek számtalan változata lehetséges – dokumentumai az alábbiakat nevesítik: lakóhelyi (területi) és munkahelyi önszervezések, termelői és fogyasztási szövetkezetek, munkástanácsok, utcabizottságok, jogsegélyszolgálatok, klubok, közvetlen lakossági termék- és szolgáltatáscsere.

Minden közös önvédelem – azáltal, hogy akár csak részlegesen átvesz, kivált egyes állami-piaci hatásköröket (semlegesítve ezzel bürokratikus intézményi funkciókat) – csökkenti a társadalmi alávetettséget, kiszolgáltatottságot.

1. Amikor egyesek szükségleteik egy részét úgy elégítik ki, hogy kivonják magukat az árugazdaság felügyelete alól, akkor gyakorlatukban egy alternatív gazdálkodás lehetőségének bizonyos elemeit részesítik előnyben. Államilag nem befolyásolt *civil gazdaság* nyomait hintik el, aminek működése-működtetése a jelenleginél nemcsak emberbarátabb, de (például különböző öntevékenységek miatt) gazdaságosabb is lehet.

2. Amikor egyének közös ügyeik egy részét egymással közvetlenül összefogva intézik, akkor valójában a társadalmasodásnak egy alternatív alakját munkálják ki. Tapasztalatilag igazolják, hogy számos – hagyományosan központosított – feladatmegoldásra helyi közösségek is képesek. Az állami, parlamentáris politika mellett (azt tényleges gyakorlatként tagadva vagy háttérbe szorítva) párhuzamos erőként, *társadalmi ellenhatalom sejtjeiként* cselekszenek.

Az öntevékenységen alapuló alternatív gazdálkodás és társadalmasodás különböző formáinak tehát a közvetlen önvédelmen túl tágabb, általánosabb szerepe, jelentősége is van: egyfajta alternatív hatalmat, kulturális, gazdasági, társadalmi hatalmat építenek. A bürokratikus renddel szemben – akár csak nyomokban – szerveződő civil (civiltársadalmi) ellenhatalmat.

*

Egy tudós szerző könyve – személyeket és a szervezetet „denunciálva” – a Baloldali Alternatíva Egyesüléssel is foglalkozik.*

* Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás* c. könyvéről van szó (Budapest, Rubicon-Ház Bt. 2003). (A szerk.)

Első nem fontos

Nem fontos, hogy ki által írt könyvről van szó. Itt nem a szerző személye az érdekes, hanem hogy miket állít, hogy mi a mondandója.

Második nem fontos

Nem fontos az érintettségem. A „spanyolviasz” nem személyes ügy. Legfeljebb hagyományos polgári értelemben. Nincs gyakorlati jelentősége, hogy a könyv mit állít rólam – hogy nevesítve rólam is állítja a valótlanságot.

Harmadik nem fontos

További „nem fontos”, hogy név szerint az Alternatíva is érintett. Hogy a könyv az Alternatíváról állít valótlanságokat.

*

Az Alternatíváról szerzett ismeretek több száz szóba jöhető forrásából egy interjút és egy, a szervezetet bemutató közlést nevez meg a szerző.³ Ebben az általa hivatkozott háttéroidalomban megtalálható az Alternatívának mind az akkori jelenre vonatkozó, mind az elvont elméleti alapkoncepciója. A szövegek kulcsszavai: demokrácia, alulról szerveződés, reform, bürokrácia, ember (emberi aktivitás).

Mi olvasható a hivatkozott irodalomban?

Az Alternatíva elképzelése egy többszektorú vegyes gazdaság: „a vegyes gazdaság útját kellene járni, amelyben – az eddigiektől eltérően – szocialisztikus elemek is vannak”. („Három alapvető szektorban gondolkodunk: kapitalista, állami és társadalmi-önkormányzati szektorban. Úgy gondoljuk tehát, hogy középtávon többszektorú vegyes gazdaságra van szükség.”) A szervezet a demokratizálást ki kívánja terjeszteni a gazdaságra: „A demokrácia nem űzhető ki a termelésből.” Legfőbb törekvése, hogy nagyobb szerepet kapjon az emberi aktivitás (a gazdasági-társadalmi öntevékenység): az emberek „vegyenek át olyan állami funkciókat, amelyek a bürokrácia csökkentését vonják maguk után”. Ezért „csupán az lehet a célunk: feltárni egy ilyen lehetséges fejlődési alternatíva útját, felkelteni iránta az érdeklődést, és

arra készíteni az embereket, hogy próbálják minél szélesebb körben érvényre juttatni az önszerveződést, a társadalmi önellenzőrzést, s leépíteni az apparátusokat”.

A koncepció strukturális lényege:

– Demokráciát (demokratizálódást) állítani szembe a bürokráciák hatalmával.

– A cselekvő embereket – illetve a rájuk épülő civil mozgalmakat – állítani szembe a meglévő hatalmi hierarchiákkal. A civil mozgalmak az „öntudatára ébredő, önszerveződő társadalom fontos »intézményei«, kifejeződései lehetnek”.

*

A hivatkozott forrásokból az Alternatíva *elméleti-módszertani* alapállításáról megállapíthatók a következők.

Reformsztálinizmusnak, a fennálló – kiváltságokat tartalmazó és teremtő – viszonyok szerkezeti konzerválásának nevezi az olyan elképzelést, amely radikális reform (mint tényleges ellenalternatíva) helyett csupán egymástól elkülönült részreformokat akar. Egy ilyen változtatás, „reformtoldozgatás” nem jelent új gazdasági alternatívát: az állami és piaci logikát kombináló gazdaságból az állami és piaci logikát kombináló gazdaságba vezető reform. Egy ilyen változtatás nem jelent új társadalmi alternatívát: a bürokratikus pártrendszernek bürokratikus pártrendszerre történő megreformálása.

„A nemzet gazdasági, politikai, kulturális és morális talpra állása nem valósítható meg gazdasági vagy politikai reformokkal, új gazdasági vagy új politikai mechanizmusok bevezetésével. Ez a cél csak általános (valamennyi társadalmi területet átfogó) társadalmi reformmal érhető el – a társadalom egész működésének demokratizálásával: öntevékeny és felelős társadalmi önkormányzati rendszer megteremtésével. Egy ilyen változás minden gazdasági és politikai hatalom társadalmasítását jelentené: a gazdasági, politikai és kulturális monopóliumhelyzetek, előjogok felszámolását.”

Az Alternatíva teoretikus koncepciója tehát a részleges eljárások helyett emberközpontú és emberléptékű (ezért az aktív individualitást társadalmi alanná emelő) megoldásokat keres. Úgy ítéli meg, hogy a saját felelősségére döntéseket hozó, és azok következményeit viselő egyének önszerveződése jelentős erőforrás: nem csupán humánus, hanem gazdaságossági szempontoknak is képes megfelelni.

Az Alternatíva komplex hatást tulajdonít a dolgozó, szükségletkielégítő és társadalmilag cselekvő embert középpontba helyező önkor-

mányzásnak: „az önkormányzati (általános társadalmi) demokrácia a gazdálkodásbeli, társadalmi és politikai önszerveződésen, öntevékenységen túl nevelődési és kulturálódási folyamat is: lehetővé teszi az emberek mindennapi viselkedésének, életmódjának, erkölcsiségének megváltozását, a személyiség gazdagodását és biztonságát.” Ebben a társadalmi mechanizmusban a termelői közösségek „helyi és országos szinten egyaránt maguk határoznak a munkájukhoz szükséges bürokrácia alkalmazásáról (ezért javadalmazásáról, eltartásáról)”.

Egy ilyen változás következményei a politika síkján is kifejeződnek: „a politikai modell” a „gazdálkodási módnak a része”, ami döntően befolyásolja a politikum területét. A gazdaság és a politika elkülönültségének társadalmi visszavételével „megszűnik a párt vagy pártok mai szerepköre is, hiszen ezeket a társadalmi mozgalmak, a társadalmi önszerveződések váltják fel”.

*

A hivatkozott dokumentumok szövegeiről a könyv szerzőjének kizárólag az MSZMP és az 1968-as diáklázadások jutnak eszébe – az imént felidézett konkrétumokból semmit nem említ. Egy komoly tudósról illik feltételezni, hogy a saját nyomozásai során jutott az általa megfogalmazott eredményre (nem egyszerűen átvette valahonnan, elhitte valaki[k]nek). Hogy a közzétett eredmény teljesen az ő tudományos teljesítményének minőségéről árulkodik, azt dicséri. Léteznek olyan esetek, amikor a tanulmányozott szövegek és a levont tanulság között ekkora a távolság, ám azok egyszerű intellektuális fogyatékosságra utalnak – amivel tudományosan nincs mit kezdeni. Ha viszont egy szerző nem olvasta az általa hivatkozott forrásokat, akkor a helyzet súlyosabb: tudományetikai kérdés rangjára emelkedik.

1. A könyv az Alternatívát a '68-as diákok szemléletével rokonítja, társítja. Mintegy azoknak az ideológiájából értelmezi („platformja erősen emlékeztetett az 1968-as diáklázadásokhoz kapcsolódó újbaloldali eszmekörre”). Pedig sok másra is emlékeztethet az Alternatíva koncepciójának számos alapeleme.

– Erősen emlékeztet az extenzív és az intenzív totalitás módszertani elkülönítésére.

– Erősen emlékeztet az egész ember és az ember egésze fogalmi szétválasztására.

– Erősen emlékeztet arra a pszichológiai irodalomra és terápiás gyakorlatra, amely a személyiség harmóniáját annak egységes struktúrájával véli megalapozni (pl. Erich Fromm).

– Erősen emlékeztet arra a széles kultúrtörténeti hagyományra, amely a gyakorlatként megfigyelt közvetlen demokráciát elméletileg modellezte (pl. Rousseau, Tocqueville).

– Erősen emlékeztet a mindennapi életet és mindennapi tudatot elemző irodalom bizonyos tanulságaira.

– Erősen emlékeztet az etikai irodalomban domináns egységes személyiségképekre.

– Erősen emlékeztet azokra a filozófusokra (csak a görögöknél pl. Szókratész, Xenophón, Epiktétosz), akik megcsonkított áldozatnak tekintik a részegyént (részleges személyiséget).

A felsorolást még hosszan lehetne folytatni.

Mindezek helyett a szerző kizárólagosan a '68-as diáklázadásokra asszociál, ami nagyon udvariasan fogalmazva is sematikus leegyszerűsítő azonosítás. Talán az önállótlanyságot (a saját gondolkodás hiányát) akarja a szervezetre rábizonyítani?

Ami mindenesetre bizonyos: az Alternatíva koncepcióját az 1968-as diákoknál nem lehet megtalálni.

*

2. A hivatkozott irodalomban olvasható, hogy szerintünk „az egy párt is sok. Mozgalmakra, alulról szerveződő mozgalmakra, öntevékenységre van szükség”. Ezt a radikálisan és totálisan pártellenes koncepciót a könyv úgy fordítja le, hogy a Baloldali Alternatíva Egyesületről mint „párton belüli szűk értelmiségi csoport”-ról nyilatkozik.

Ezzel szemben mit mondanak a tények?

Egyrészt annyira „értelmiségi csoport”, hogy tagságának mintegy harmada – a valóban jelentős számú diák és értelmiségi mellett – fizikai dolgozó (gyári munkás, bányász stb.). (Például az Alternatíva 1993-ban, a több tucat tagot számláló tatabányai Bányász-csoportjának kezdeményezésére, támogatta anyagilag egy kamionnyi segélyadománynak a boszniai Tuzlába szállítását.)

Másrészt láthatatlanul „szűk” csoport a párton belül: annyira „szűk”, hogy ott nem is létezik. Mert nem ott létezik. Egy MSZMP-n belülinek feltételezett csoport részéről érdekes ötlet lenne, hogy „az egy párt is sok”. Vagy az a koncepció, amelyben „a termelői közösségek [...] maguk határoznak a munkájukhoz szükséges bürokrácia [így a pártbürokrácia, politikai bürokrácia] alkalmazásáról, ezért javadalmasításáról, eltartásáról”. (Különös képzetek lehetnek a szerzőnek az MSZMP belső toleranciájáról, amely ilyen nézeteket, törekvéseket megtűr, sőt szó nélkül hagy – miközben frissen zajlott Bihari Mihály,

Bíró Zoltán, Király Zoltán és Lengyel László ismert kizárási ügye.) Viszont lehetett olvasni arról, hogy az Alternatívában a pártokon kívüliek mellett legalább hét párt tagja is megtalálható.⁴ (Tudomás volt az MDF, FIDESZ, SZDSZ, MSZDP, Független Szociáldemokrata Párt, Munkáspárt, MSZP tagjairól.) Ez egy ilyen útkereső, letisztultan időszak, amikor az egyének úgy keresik a helyüket a politikában, miképpen a pártok keresik a saját arculatukat.

Említést érdemel továbbá, hogy az ún. Nemzeti Kerekasztalon részt vevő Baloldali Alternatíva Egyesülés tárgyalócsoportjának minden tagja pártonkívüli (valamennyi párton kívüli) személy.⁵

*

A Baloldali Alternatíva Egyesülést a könyv ismételt „párton belüli csoportosulás”-nak nevezi.

Senkitől nem elvitatható jog, hogy bármiről bármilyen gondolata támadjon. (Így akár ilyen pártcentrikus gondolata is keletkezhet.) Általában az sem okoz problémát, ha valaki a szubjektív gondolatát, benyomását, érzületét lírai költeményben nyilvánosságra hozza, közlésezi. Az adott könyv azonban azt sugallja, hogy a szerző – szándéka szerint – tudományt művel. Amivel szemben hagyományosan vannak bizonyos – legalább formai – elvárások (igazmondásra való törekvés, tényanyag összegyűjtése és tanulmányozása – jelen esetben gondos könyvtári munka stb.).

Ténykérdés, hogy abban az időben számoltak a Baloldali Alternatíva Egyesülés létezésével. (Az MSZMP-től független létezésével.) Mint független ellenzéki csoportosulás a hatalom és intézményei részéről a többi új szerveződéssel azonos elbánásban részesült. Egyrészt megfigyelőket állítottak rá, akik rendszeresen jelentettek róla.⁶ Másrészt – a többi új szerveződéshez hasonlóan – invitálták megbeszélésekre, rendezvényeikre stb., amiről a sajtó is beszámolt.

Néhány példa.

– A Közlekedési, Hírközlési és Építésügyi Minisztérium által kezdeményezett „gazdaságpolitikai konzultáción a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság, a Baloldali Alternatíva Egyesülés, a Duna Kör, a Fialat Demokraták Szövetsége, a Független Kisgazdapárt, a Magyar Demokrata Fórum, a Magyar Szociáldemokrata Párt, a Szabad Demokraták Szövetsége, az Új Márciusi Front és a Hazafias Népfrent szakértői vettek részt.” (*Népszabadság*, 1989. május 23. 5.)

– A SZOT részéről bejelentették, hogy „már hivatalos megbeszéléseket folytattak a Magyar Demokrata Fórum és a Magyarországi

Szociáldemokrata Párt képviselőivel, és hamarosan tárgyalnak a Magyar Néppárttal, valamint a Baloldali Alternatíva Egyesüléssel.” (*Népszabadság*, 1989. június 9. 5.)

– „A Kereskedelmi Minisztérium kezdeményezésére kedden találkoztak a tárca vezetői és az SZDSZ, az MDF, az MSZMP, a Kiszgazdapárt, a Miszot, a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája, a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság, a Münnich Ferenc Társaság, a BAL, a Demisz, valamint a Város-Község-Üdülőhelyvédő-Szépítő Egyesületek Szövetsége képviselői.” (*Népszabadság*, 1989. július 12. 5.)

– Az ilyen jellegű újsághírek sorába illeszkedik a következő. Az MSZMP kongresszusára meghívták „Csizsár Imrét, Csoóri Sándort, Kútvolgyi Erzsébetet, Lugossy Lászlót, Markó Ivánt, Ránki Dezsőt, Veress Miklóst, Zsámbéki Gábort, Tardos Mártont, Vásárhelyi Miklóst, Ancsel Évát, Fekete Sándort és Juhász Ferencet. A felsoroltaknak mintegy fele nem tagja az MSZMP-nek [...]; meghívták a Baloldali Alternatíva Egyesület [...]. Számítanak a demokratikus ellenzéki pártok és szervezetek képviselőire is” (*Népszabadság*, 1989. október 6. 1.).

A példák azt mutatják, hogy a Baloldali Alternatíva Egyesülés nem inkább „párton belüli csoportosulás”, mint a többi meghívott, illetve tárgyalópartner: a Fialat Demokraták Szövetsége, a Független Kiszgazdapárt, a Magyar Demokrata Fórum, a Magyar Szociáldemokrata Párt, a Szabad Demokraták Szövetsége stb.

*

Apró lábjegyzet. A könyv témában való járatlansága indulati elemmel is kiegészül, és a tárgyilagosság tudományos normáját kiszorítja a gúnyolódás: a Baloldali Alternatíva Egyesület „az »önkormányzó közösségek együttműködése« révén kialakuló »demokratikus és szocialista társadalom« utópisztikus eszméi hevítették”. Talán a tudós szerzőt az böszítette föl, hogy a szervezet egyik dokumentuma a *társadalmi* demokratizálódást szocializmusnak nevezi?

Első fontos

Korunkban gyakori jelenség, hogy inog a kimondott vagy leírt szavak, kijelentések súlya; lecsökken azok vállalása. (Apránként hozzászokunk, hogy illetlenség bizonyos állításokat túl komolyan

venni.) Elenyészik a közlés tartalmáért viselendő felelősség. Ennek a tendenciának egyik vesztese a tudomány (szegény tudomány).

Egy régi vicc szerint, a rendőrök azért járnak kettesével, mert az egyik a számokat, a másik a betűket ismeri.

A szerzőnek – láthatóan – nehézséget okoz a másolás. Ami az általa hivatkozott eredetiben szeptember 28., az a könyvében szeptember 18. Ez azt jelenti, hogy a számjegyek átmásolása 50 százalékosra sikerült. De vajon hogy sikerült a szövegek megértése, a betűk átültetése? Nos, a fentiek arról tanúskodnak, hogy a betűk felismerésével is meggyűlt a baja.

A tudós szerző egyik interjúját a mottóban idézett gondolattal zárja („Az igazság megismerésére irányuló kitarató szakmai munka hosszú távon mindig meghozza a gyümölcsét, bárhogyán hullámzik is a felszín.”) „Az igazság megismerésére irányuló kitarató szakmai munka” megkönnyítése érdekében megadom az Alternatívával kapcsolatos újságcikkeknek egy hevenyészett – messze nem teljességre törekvő – listáját. Jó bűvárkodást annak, akit az igazság megismerésére irányuló kitarató szakmai munka „hevít”!

Bányamunkás 1989/10, 1990/4, 1990/6, 1992/3, 1993/10, 1994/2; Beszélő 1990/12 (III. 31.); Csongrád Megyei Hírlap 1989. VI. 10.; Esti Hírlap 1988. X. 21., 1989. III. 2., 1989. III. 18.; Eszmélet 3. (1990), 79. (2008), 83. (2009); Ércbányász 1989. VI. 15.; Figyelő 1989/6 (II. 9.); HVG 1989. szept. 16.; Ifjúsági Szemle 1989/1; Jelző 1989/5; Jövő Mérnöke 1988. IX. 30.; Kémlelő 1989. III. 15.; Közgazdász 1988. XI. 3.; Kritika 1988/12, 1989/1, 1989/3, 1989/6; Kurír 1991. IX. 23; Magyar Hírlap 1988. X. 1., 1988. X. 19., 1988. XII. 24., 1989. II. 7., 1989. II. 13., 1989. V. 17., 1989. VI. 2., 1989. VIII. 3., 1993. V. 3.; Magyar Ifjúság 1988/10 (III. 4.), 1989/14 (IV. 7.) 1989/21 (V. 26.); Magyar Nemzet 1988. X. 1., 1989. II. 13., 1989. V. 26., 1989. VII. 18., 1989. XI. 14., 1994. XI. 29.; Magyarország 1988/49, 1989/34, 1989/35; Mai Nap 1989. II. 13.; Mozgó Világ 2003/11; Népszabadság 1988. IX. 30., 1988. X. 20., 1988. XII. 24., 1989. I. 26., 1989. II. 13., 1989. III. 18., 1989. IV. 19., 1989. IV. 29., 1989. V. 30., 1989. IX. 29., 1989. XII. 4. 1990. II. 22., 1994. IX. 9., 1999. III. 29., 2001. VII. 19., 2001. VII. 21.; Népszava 1989. V. 26., 1993. I. 16; Ötlet 1989. II. 16., 1989. IV. 13.; Pest Megyei Hírlap 1989. IV. 13.; Petőfi Népe 1989. VII. 3.; Reform 1989/2 (I. 20.), 1989/21 (VI. 2.), Ring 1989. XII. 20.; Somogyi Néplap 1989. IV. 18.; Új Fórum 1989. IX. 8.; Vas Népe 1989. IX. 6.; Vasárnapi Hírek 1990. XII. 2.; Világ 1989. VII. 20., 1990. V. 17.

Fontosnak tekinthető-tekintendő a tudomány, a tudományosság tisztelete, megbecsülése, de még fontosabb (és ez a valóban igazán fontos!) az emberek tisztelete, megbecsülése. (Vannak persze eszmekörök, amelyeknek ez nem fontos, és elég egy kis figyelmetlenség a velük azonos platformra történő átcúsúzáshoz.⁷) Ezért nem évülhet el az önrendelkezésre törekvő egyének társadalmának „utópiája”.

Jegyzetek

- ¹ Mit akarnak a b-alternatívok? *Magyar Ifjúság*, 1988/44 (X. 28.), 11.
- ² „Mozgalmunk jellegéből következően a program csak kerete a BAL tevékenységnek. Mindennél fontosabbnak tartjuk ugyanis az emberi életfeltételek javítására irányuló társadalmi önszerveződéseket. Ezek sokféleségét nem lehetséges egyetlen programba tömöríteni. Ezért programunk konkrét és szerves folytatásának tekintjük azokat a megnyilvánulásokat, akciókat, melyeket az egyének és társadalmi csoportok a BAL szellemiségével összhangban kezdeményeznek. A BAL feladata e kezdeményezések ösztönzése, irányultságuk tudatosítása, és ha szükséges, akkor összehangolása” (A Baloldali Alternatíva Egyesülés Elvi programja).
- ³ *Magyarország politikai évkönyve*, 1988. (Szerk.: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László.) Debrecen, R-Forma Kiadó Kft.1988.; Bossányi Katalin: *Szólampróba*. Budapest, Láng Kiadó, 1989.
- ⁴ Szabó András György: Balítélet. *Beszélő*, 1990/12. (III. 31.), 31.
- ⁵ *HVG*, 1989. IX. 16. 2. (Kemény Csaba)
- ⁶ „Ikravirág” (Kenedi János: *Kis állambiztonsági olvasókönyv*. II. Budapest, Magvető, 1996. 406.), „AK”, „ER”, „HMB” (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára). „A liberalizmus: fasizmus”. *Eszmélet* 85 sz. (2010. tavasz)
- ⁷ Vö.: Tütő László: A liberalizmus: fasizmus. (Lukács György koncepciójáról). *Eszmélet* 85 sz. (2010. tavasz), 196–209.